

ארבע כתות על הים

לא הייתה שעה קשה לעם ישראל היוצא ממצרים כאותה שעה שקדמה לקריעת ים סוף: "ופרעה הקריב, וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם. וייראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ה'". המצרים מאחוריהם, הים לפנייהם, המדבר סובב אותם ואין מושיע.

בתלמוד הירושלמי מתוארת ההתרחשות במחנה ישראל באותה שעה:

תניא: ארבע כתות נעשו לאבותינו על הים. אחת אומרת ניפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה עמהם מלחמה ואחת אומרת נצווח כנגדן. זו שאמרה ניפול לים, אמר להן משה: "התיצבו וראו את ישועת ה' וגו'". זו שאמרה נחזור למצרים, אמר להן משה: "כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תסיפו לראתם". וזו שאמרה נעשה עמהם מלחמה, אמר להן משה: "ה' ילחם לכם". וזו שאמרה נצווח כנגדן, אמר להן משה: "ואתם תחרישון".^א

ביאר התורה־תמימה^ב שארבע כתות אלה הן למעשה 'ארבע שהן שתיים', שכן הן נחלקות חלוקה יסודית לשתי קבוצות – המאמינים והכופרים. המצדדים במלחמה או בצווחה, שמשמעה תפילה לקב"ה, הם המאמינים; ואילו המצדדים בשיבה למצרים או בנפילה לים, פעולה אבדנית הנובעת מתוך ייאוש גמור, הם הכופרים.

לא כך סבר בעל קרבן־העדה על הירושלמי, שכתב ששלוש כתות של מאמינים היו, וכנגדן רק כת אחת שהכילה את מיעוט הכופרים. זאת מכיוון שגם האומרים "ניפול לים" לא התכוונו לטרוף נפשם בכפם, אלא אדרבה: "הן צדיקים גמורים, כי אמרו – אין מעצור לה' להושיע בים או ביבשה".

גרסה אחרת למחלוקת פנימית זו שנחלקו בה בני ישראל בעומדם על הים, מובאת בתלמוד הבבלי:

דתניא: היה רבי מאיר אומר: כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה. זה אומר אני יורד תחילה לים, וזה אומר אני יורד תחילה לים. קפץ שבטו של

א. ירושלמי תענית ב: ה.
ב. לשמות יד ג.

בנימין וירד לים תחילה, שנאמר: "שם בנימין צעיר רודם"^ג, אל תקרי רודם אלא רַד ים. והיו שרי יהודה רוגמים אותם, שנאמר: "שרי יהודה רגמתם"^ד. לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה, שנאמר: "ובין כתפיו שכן"^ה. אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים. קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה, שנאמר: "סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל"^ו...

הסיפור שהשתרש בתודעה מבוסס על דעתו של רבי יהודה, לפיה היה העם מבולבל ונתיירא מן הירידה אל הים, עד שהגיע נחשון בן עמינדב – המאמין הגדול – והוביל את העם במסירות נפשו אל האמונה השלמה, שאין עמה מורא. בשל מעשה זה, אומרים חז"ל, זכה שבטו של נחשון למלכות: "אמר הקב"ה, מי שהמליכני על הים אעשנו מלך על ישראל"^ז.

דעת רבי מאיר נזכרת פחות, אולי בגלל הקושי בהבנת דבריו. "זה אומר אני ארד תחילה לים, וזה אומר אני ארד תחילה לים" – על מה הוויכוח? האם הים צר מלהכיל את כל המבקש לרדת לתוכו? ומה ראו שרי יהודה לרגום את בני שבט בנימין באבנים, על שהקדימו אותם וירדו לים? האם עד כדי כך חמור הדבר?

במכילתא מובא משל המבאר את תוכן המחלוקת:

משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו שני בנים, אחד גדול ואחד קטן. אמר לקטן: העמידני עם הנץ החמה, ואמר לגדול: העמידני בשלוש שעות. בא הקטן להעמידו עם הנץ החמה, ולא הניחו הגדול; אמר לו: לא אמר לי אלא בשלוש שעות! והקטן אומר לו: אמר לי עם הנץ החמה! מתוך שהיו עומדין וצווחין ניעור אביהם. אמר להם: בניי, מכל מקום שניכם לא כיוונתם אלא לכבודי, אף אני לא אקפח שכרכם. כך, מה שכר נטלו שבטו של בנימין שירד לים תחילה, שרתה שכינה בחלקו, שנאמר: "בנימין זאב יטרף וגו"^ח. ומה שכר נטל שבטו של יהודה, זכה למלכות, שנאמר: "שרי יהודה רגמתם", ואין רגמה אלא מלכות.^ט

ג. תהלים סח כח.

ד. דברים לג יב.

ה. הושע יב א.

ו. סוטה לז, א.

ז. מכילתא יד כב פרשה ה, ד"ה "ויבאו בני ישראל". מובא בתורה שלמה לשמות יד כב, אות קלז.

ח. בראשית מט כז.

הנמשל ברור מאוד: הגלות משולה לשינה עמוקה בעת לילה, ואילו הגאולה משולה ליקיצה עם אור הבוקר^ט. הן כך למדנו גם מן המעשה המפורסם, כשהיו רבי חייא רבה ורבי שמעון בר חלפתא מהלכים בבקעת ארבל, וראו איילת השחר **שבקע אורה**. ראה רבי חייא רבה ואמר לרבי שמעון רעו: "כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קימעא קימעא כל שהיא הולכת היא רבה והולכת". הרי לנו שאור השחר מביא עמו את הגאולה אל חשכת ליל הגלות.

מתוך כך, על מה מתווכחים שבטי ישראל? על דחיקת הקץ, כמה שנאמר: "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ"^א. ישראל עומדים על הים והם זקוקים לגאולה ולישועה, אלא ששרי יהודה אומרים: לא ביקש אבא שנקיצנו אלא בשלוש שעות, בשעה שכבר היום מאיר בתוקפו, וכל מי שירד לים ויבקש לעורר את הישועה טרם בוא זמנה הרי הוא דוחק את הקץ ויביא רק נזק. לפיכך כשירדו בני בנימין בניגוד לדעתם, רגמום באבנים. ומה סברו בני בנימין: כבר האיר השחר – אף שעדיין אינו מאיר כצאת השמש בגבורתו. כבר נראה עלינו אור הגאולה הראשון עם צאתנו ממצרים, ומכאן ואילך בנו הדבר תלוי. כעת אבא מבקש מאתנו שנעורר אותו, שנפעל עם א-ל, ואין לנו להמתין שעה אחת נוספת^ב.

אכן, הוויכוח מר ונוקב, אך מדובר בוויכוח בין מאמינים ומשום כך עצם קיומו כבר יש בו כדי לעורר את הקב"ה, כדרך שעורר ויכוחם של הבנים את האב הישן – "מתוך שהיו עומדין וצווחין ניעור אביהן". כשם שהאב לא כעס על בניו, שכיוונו אך ורק לכבודו, כך הקב"ה אינו מתרעם על אחת מן הכתות אלא מקדים את הגאולה וחולק להן שכר: אחת זוכה לבניין בית המקדש בחלקה, ואחת זוכה למלכות. כל כך למה? שכן שתיהן התכוונו לשם שמים, למען קידוש שמו הגדול.

יש כאן מסר לדורות, הן במובן הפרטי והן במובן הלאומי. אין אנו פוחדים ממחלוקות לשם שמים, אלא אדרבה: אנו זקוקים להן. על כך אנו מוזהרים בלשון הכתוב החריפה: "חרב אל הבדים ונאלו"^ג – חרב על שונאיהם של תלמידי־חכמים שיושבים בד בבד [=לבד] ועוסקים בתורה. ולא עוד אלא שמיטפשים... ולא עוד אלא שחוטאים"^ד.

כתב על כך מרן הרב קוק זצ"ל שתלמיד חכם שמתבודד ומתנזר מחברתם של תלמידי־חכמים אחרים, גורם לשלוש רעות:

ט. ראה עין־אי"ה ברכות ט: רנב.

י. ירושלמי ברכות א: א.

יא. שיר־השירים ב ז.

יב. והרי ויכוח זה כעין מחלוקתם של רבי יוחנן וריב"ל, ראה ברכות ד, ב.

יג. ירמיהו נ לו.

יד. ברכות סג, ב.

האחת – שתיקון העולם הנמשך על ידו בא רק בהיות מצורף עם טהרת הלב ויראת ה' וחכמת התורה, גם הסבלנות על העיונים והדעות שהם שונות מדעותיו בדין והלכה וגם בעיונים מוסריים, לקיים "האמת והשלום אהבו". וזאת הסבלנות נעשית קנויה אצל תלמידי־חכמים רק בעסקם בתורה בחבורה, ומתרגלים בדעות שונות, ורואים שדווקא מכל הדעות של החכמים השונים בארחות התורה והיראה תצא הדרך הישרה והברורה, שם אור ה' שורה. אבל בהיות האדם מוסגר בחוגו הצר, ולא ידע מאומה מהמון דעות חבריו העוסקים בתורה וחכמה, איש איש כפי כשרונו, באמת ואמונה, הלא לא יוכל שאת כל דעת שהיא שונה מדעתו. ובזה תהיה הסיבה היותר חזקה למחלוקת ומריבה, וחרב המדנים יתפשט עלידי זה באומה להיות חרב איש ברעהו, בפועל ובשוט לשון. וכל זה הוא תולדה של הבדידות המופלגת בעסק התורה, זה הוא הרע המגיע לתכלית השלום של האומה, הצריכה להתנהג על־פי רוחם של בניה בונים, תלמידי־חכמים המרבים שלום בעולם.

והרע השני, שמגיע בעניינים עיונים מדעות ומדות אמוניות, גורם החוג הצר, שאין הדברים מתבררים כראוי ועולים קמשונים במושגים של הדעות, שמטיפשין. ועוד שחטא יוצא על־פי אותה ההשפעה שמשפיעים תלמידי־חכמים על העם, אם לא יהיו ענייניהם מבוררים.¹⁰

הווי אומר: דווקא המחלוקת ושמיעת הצדדים השונים מבררת את ההלכה היטב, וכך יכוונו לאמיתתה של תורה ויורו הלכה נכונה, וכך מתרבה שלום בעולם. מנגד, חוסר הרצון לשאת ולתת עם תלמידי־חכם שדעתו שונה עלול להביא לידי טעות בהוראה, ואין התורה נקנית לאמיתתה אלא בחבורה.

וכשם שהוא בכל ענייני תורה ולימודה, כך גם בענייני הגאולה אין להתיירא מן המחלוקת. המתבונן לעומק, ייווכח בתועלת הגדולה שצמחה לבירור מושגי הגאולה דווקא מתוך קיומה של המחלוקת, ומתוך כך יבין שהיא חיובית ושאיף הקב"ה אינו מקפח שכרו של כל צד הנוטל בה חלק, כדברי המכילתא.

כשנוצרו מחלוקות בתנועה הציונית, כתב הרב:

ודאי נמצאים בשתי המפלגות אנשים ישרים ואוהבי עמם באמת... סימן רע הוא למפלגה אם היא חושבת שרק עמה הוא מקור חיים של כל החכמה וכל היושר, וכל זולתה הבל ורעות רוח.¹¹

וכך התבטא גם ביחס למחלוקת שבין הרבנים ה'ציונים' לבין הרבנים ה'חרדים':

אותם החרדים תמימי הלב, אשר מעומק טהרת רוחם התנגדו אל הציונות, הם הם אשר צירפוה והסירו חלק גדול מסיגיה, עד אשר הביאוה בפעולתם השלילית אל המדרגה הזאת שתהיה ראויה להתלבש בלבוש מלכות מעשית, ולא תזרה כולה מרוח בית ישראל.¹⁷

הווי אומר, שלפעמים מרוב אהבה לאומתנו ולבניין ארצנו אין אנו מבחינים בכישלונות ובמומים הרוחניים המתלווים אל תהליכי הגאולה המבורכים, ומזיקים לנו מאוד בהתפשטותם. על כן טוב מאוד שישנם המוחים מחאה נמרצת כנגד דרכנו, ובכך מעוררים אותנו להתבונן היטב ולבררה לעומקה עד שתצורף מכל סיגיה הזרים ותינצל מכל המכשולים.

ובהמשך דבריו כתב הרב:

הציונות, בתור תנועה מרקלמת את היסוד הלאומי של ישראל, היא טובה ונכונה, ויש לה אחרית ותקווה, אבל בתור משגב של האומה כולה לעולם לא תקום ולא תהיה, מפני שביסודה אינה משגת את אור הקודש של חיי העולם אשר לנשמת האומה, את רוח א-ל-אמת אשר בקרבה. על כן תעסוק יפה בהשטחים החיצוניים של בניין האומה, ומעולם לא תגיע עד החיים הפנימיים, שבניינם עומד הוא הכן בעד עובדים אחרים שהם לגמרי מסוג אחר, והם יצמחו דווקא מתוך אותה "ארץ צייה" של החרדים אשר התנגדו להציוניות באמת, מפני חרדתם התמימה על רוח ה', על עמו על יסוד חייו.

הווי אומר: הציונות הייתה תנועה שחתרה להשגת "מקלט בטוח" לאומה הישראלית בארצה, ותכלית זו – אף שהיא בודאי טובה וראויה – אינה מסכמת את כל ייעודנו. לא באנו לארץ כדי לבנות בה מדינה ככל המדינות. יש לנו אור קודש של חיי העולם, שהוא התורה הצריכה לקום לתחייה מחודשת בארץ חיינו, וזוהי נשמת האומה שעליה אמר רבי יהודה הלוי "חיי נשמות אוויר ארץ"¹⁸. הציונות עסקה בתחיית הגוף, אך צריכה להופיע גם תחיית הנשמה – החיים הפנימיים. אותם "עובדים אחרים" העתידים להצמיח תחייה זו יבואו דווקא מתוך אנשי הקודש הקנאים לדבר ה', ולא מתוך הציונות החילונית. בכך יש כדי

טז. איגרות הראיה ח"א, איגרת יח.

יז. שם ח"ג, איגרת תתעא.

יח. מתוך שירו של ריה"ל "ציון הלא תשאליו".

להבהיר עוד יותר עד כמה רבה חשיבותם של פלגי האומה השונים, שלכל אחד מהם יהיה תפקיד בגאולה^ט.

כשנשאל הרצי"ה קוק זצ"ל מדוע היו גדולים שהתנגדו לציונות, ענה: וכי לא היו סיבות מדוע להתנגד? החידוש בדברי הרב הוא שהמתנגדים מסירים את הבדילים והסיגים שיכולים להאפיל על תהליך הגאולה כולו, ושאפשר לראות בהם כוח שאינו רק מתנגד אלא גם מאזן. כך, מאלה וגם מאלה – מן הלהוטים לפעול עם א-ל ולהביא גאולה לעמו ישראל, כמו מן המרסנים את הלהט ומזהירים מפני דחיקת הקץ – תצמח ישועת ישראל ותבוא הגאולה.

וכדברי מרן הרב זצ"ל:

ברור לי, בהכרה ברורה ובאמונה שלמה, שגם מתוך הסיעות הסותרות זו את זו

ייבנה על ידי עצת ד' גואל ישראל בניין עדי עד, שממנו תיווסד גאולתנו השלמה.^כ

ולואי שנזכה אף אנו בדור ה"קץ המגולה" להכיר את ערכה של כל סיעה, ומתוך המחלוקת לשם שמים יגאלנו הקב"ה גאולה שלמה, וכל מי שכיוון לכבודו יבוא וייטול שכרו, ויאמר לנו הקב"ה בניי – מכל מקום שניכם לא כיוונתם אלא לכבודי, אף אני לא אקפח שכרכם". אמן, כן יהי רצון.

ט. ראה שמונה קבצים ז: רא: "שואלים במה זכה דורנו לגאולה. התשובה פשוטה היא, הוא זכה מפני שעסק במצווה היותר גדולה שבכל המצוות, במצווה השקולה ככל התורה כולה, מפני שהוא עסק בגאולת ישראל. ולא רק עסק, אלא הוא עוסק ויעסוק בלא הרף בגאולתו, וכוח אלקי זה מרוממה ומשגבהו בישועה. גם כל אלה שעומדים מרחוק או שמתנגדים לכל הפעולות המביאות את הגאולה הגלויה, גם הם בכלל הזוכים הם, מפני שעל ידי תביעותיהם התוכן של התעסקות הגאולה מתבהר ומתברר יותר, ונעשה יותר זך, יותר מאיר, יותר חיוני ויותר ישראלי אמיתי, יותר שואב ממקור החיים הטהורים המפכים ממקור ישראל, ממעיין היוצא מבית ד'. 'ישבעו מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם'".

כ. ראה מאמרי ראי"ה, עמ' 523.